

УДК 657

Ігнатенко М.М.*кандидат економічних наук, докторант
Уманського національного університету садівництва***Постол А.А.***кандидат політичних наук, докторант
Запорізької державної інженерної академії*

УДОСКОНАЛЕННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТИХ ТА ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Визначено стан забезпечення особистих та фермерських господарств матеріально-технічними засобами. Обґрунтовано напрями удосконалення їх соціально-економічного розвитку на цій основі на перспективу.

Ключові слова: фермерське господарство, матеріально-технічні засоби, соціально-економічний розвиток, підприємство, сільські території, особисте селянське господарство.

Ігнатенко М.М., Постол А.А. УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МАТЕРИАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ И СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ЛИЧНЫХ И ФЕРМЕРСКИХ ХОЗЯЙСТВ

Определено состояние обеспечения личных и фермерских хозяйств материально-техническими средствами. Обоснованы направления совершенствования их социально-экономического развития на этой основе на перспективу.

Ключевые слова: фермерское хозяйство, материально-технические средства, социально-экономическое развитие, предприятие, сельские территории, личное сельское хозяйство.

Ignatenko M.A., Postol A.A. IMPROVEMENT OF LOGISTICAL SUPPORT AND SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF PRIVATE AND FARMING ENTERPRISES

The level of labor productivity in personal and farms of the region and outlines the main directions of improving its performance. The condition of individual farms and Rigging.

Keywords: farming, materiel, socio-economic development, enterprise, rural areas, private agriculture.

Постановка проблеми. Соціально-трудові відносини і відносини власності, що ґрунтуються на демонополізації, роздержавленні і приватизації економіки, забезпечують для населення свободу вибору між зайнятістю і незайнятістю у суспільному виробництві, а також самостійне визначення видів і форм трудової діяльності. Логічним продовженням цієї тенденції є вивільнення та безпрецедентне посилення ролі соціально-психологічних чинників зайнятості, забезпечення особистих селянських господарств сучасними технічними засобами. Досягнення продуктивної зайнятості населення як фундаменту і водночас чи не найважливішого показника соціальної орієнтованості сучасного ринкового господарства є можливим за умови використання засобів малої механізації, яке має економічне, соціально-культурне і моральне значення для розвитку особистих та фермерських господарств.

Мета дослідження. Метою дослідження є аналіз, оцінка та узагальнення показників матеріально-технічного забезпечення особистих та фермерських господарств, а також обґрунтування на цій основі шляхів їх конкурентоспроможного соціально-економічного розвитку.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Вагомий науковий внесок у вивчення використання трудових ресурсів, проблем зайнятості сільського населення, підвищення ефективності праці зробили такі відомі вчені: О.А. Бугуцький, М.Х. Вдовиченко, В.С. Дієсперов, О.І. Здоровцов, Г.І. Купалова, Е.М. Лібанова, В.І. Лишиленко, М.П. Поліщук, К.І. Якуба та ін. Особливості функціонування особистих селянських господарств досліджували М.В. Додонова, М.В. Дубініна, А.А. Любич, П.М. Макаренко, М.Й. Малік, Л.О. Мармуль, Л.Ю. Мельник, В.Я. Месель-Веселяк, О.О. Непочатенко, Г.І. Шмельов, Р.М. Шмідт та ін.

Результати дослідження. Земельна реформа відкрила шлях до радикальних змін у системі економічних відносин на селі. А саме дала змогу селянам приєднувати земельні паї до своїх земельних ділянок з метою збільшення потенціалу особистих селянських господарств. За результатами опитування 81,4% респондентів (324 господарства) є власниками земельного паю. Але не дивлячись на те, що більшість селян отримали земельні паї, обробити їх вони не в змозі, оскільки розпаювання землі значно випередило паювання майна колективних сільськогосподарських підприємств. Тому переважна більшість нових землевласників виявилася без сільськогосподарської техніки, не згадуючи вже про інші засоби виробництва без яких неможливо розпочати самостійне господарювання. Залишається одне – здавати землю в оренду. Так, у ході обстеження з'ясувалося, що 74,9% респондентів здали свої земельні паї в оренду і лише 6,5% приєднали земельні ділянки до особистого господарства і обробляють їх самостійно (у т.ч. у Галяцькому районі Полтавської області – 10,0% і в Машівському районі Полтавської області – 2,7%). Необхідно відмітити, що більшість селян здали свої паї підприємству де працюють або працювали (84,4%), а селянському (фермерському) господарству і іншому господарю лише відповідно 11,7 і 3,9%.

Як показують дослідження, на сьогодні значна частина селян не має можливості організувати юридичні суб'єкти власного господарювання, що зумовлено рядом об'єктивних і суб'єктивних чинників. Так, за обстеженням станом на 1 січня 2009 р. один трактор мала кожна 7 сім'я; вантажний автомобіль – кожна 18; легковий автомобіль – кожна 2; мотоцикл – кожна 3; мотоблок – кожна 40 (табл. 1) [2]. Як бачимо, матеріально-технічна база ОСГ надзвичайно слабка. І ця обставина не дає можливості сільським мешканцям здійснювати широку підприємницьку ді-

Таблиця 1
Матеріально-технічна база особистого
селянського господарства

одиниць

Найменування	У сукупності	у т.ч. райони опитування	
		Гадяцький	Машівський
Трактор	54	28	26
Вантажний автомобіль	22	9	13
Комбайни	3	3	-
Легковий автомобіль	219	111	108
Мотоцикл	114	49	65
Велосипед	452	200	252
Мотоблок	10	9	1
Набір с.-г. інвентарю для механізованої обробки ґрунту і посіву	68	40	28
Набір с.-г. інвентарю для збирання врожаю	52	21	31
Тракторні причепа, вози	72	31	41
Робоча худоба, гол.	12	7	5
Апарат для доїння	3	2	1
Засоби малої механізації	314	189	125

альність, тому спонукає селян займатися особистим господарством перш за все для отримання додаткових доходів, зверх основної їх діяльності на стороні, без створення юридичної особи.

Як відомо, основним джерелом нарощування виробництва сільськогосподарської продукції є ефектне використання землі. Тому заслуговує на позитивну оцінку бажання власників особистих селянських господарств підвищувати родючість ґрунту у своєму господарстві. Так, за даними анкетного опитування, лише 14,6% респондентів оцінюють рівень родючості ґрунту своєї земельної ділянки як високий і вище середнього, 73,6% – як середній, 10,3% – як нижче середнього і 1,5% – як дуже низький, земля виснажена. Важливо, що 50% респондентів бажають в повній мірі, а 49% – частково відновлювати родючість ґрунту в своєму господарстві. Причому вони хочуть підвищувати родючість ґрунту, використовуючи гній від своїх худоби і птиці (79,4% респондентів), при додатковому придбанні і внесенні в ґрунт мінеральних добрив (17,8%), дотримуючись необхідних агротехнічних прийомів (17,6%).

Однак слід зазначити, що сьогодні особисті селянські господарства у процесі своєї діяльності зіштовхуються із серйозними труднощами. Для цих господарств характерні ті ж проблеми, що і для виробничих структур на селі. Однак особливості даної форми господарювання, її параметри, вплив зовнішнього середовища формують передумови та створюють специфічні проблеми, властиві саме такому типу господарювання.

У результаті проведеного опитування були виявлені основні фактори, що обмежують розмір землекористування особистих селянських господарств. Серед основних причин респонденти виділяють такі: використання ручної праці – 50,0% (від 42,0 у Машівському районі до 57,1% у Гадяцькому), мала за-

безпеченість засобами механізації – 34,6-38,6% і не вистачає робочої сили – 28,1-28,7%. Інші варіанти відповідей не набрали відчутної кількості голосів.

Не дивлячись на розвиток науково-технічного прогресу, низький рівень матеріально-технічної бази в аналізованих господарствах призводить до великих трудових затрат, а це, у свою чергу, не дозволяє населенню значно розширювати посівні площі. Для зайнятих в особистих селянських господарствах характерний високий рівень самоексплуатації при виробництві трудомісткої сільськогосподарської продукції. Селяни організують діяльність у своїх особистих господарствах в основному на ручній праці членів сім'ї. А з розширенням площ обробітку землі цих господарств трудонавантаження на членів сімей, відповідно, ще зросло, при обмежених ресурсах їх ручної праці. Тому, як показують дослідження, у більшій частині особистих селянських господарств обмежуючим фактором розвитку виробництва виступає робоча сила, яка при винятково низькому рівні механізації виробничих процесів служить головною складовою виробничого потенціалу. Звідси одним із першочергових завдань, яке суттєво впливає на темпи розвитку особистих селянських господарств, є зниження трудовитрат при виконанні робіт.

Однак особисті селянські господарства мають потребу не тільки в засобах масової механізації для обробітку своїх присадибних ділянок, а й у широкому наборі технічних засобів для тваринництва і рослинництва, кормовиробництва і переробки продукції. Існує велика потреба в налагодженні виробництва засобів малої механізації, у збільшенні випуску і поліпшення якості простих знарядь праці. Це обумовлено тим, що основна маса робіт в особистих господарствах ведеться саме із застосуванням звичайних знарядь ручної праці, яких також не вистачає.

Відсутність сучасних технічних засобів в особистих селянських господарствах не тільки заважає полегшенню праці, але і її продуктивності, що тягне за собою негативне ставлення до цього виду праці як до неprestижної, нецікавої в частині сільського населення і насамперед у молоді [3].

Широке використання засобів малої механізації має економічне, соціально-культурне і моральне значення. Воно дає можливість підвищити в особистих господарствах продуктивність і культуру праці, зменшити її тривалість і важкість (особливо жінок і пенсіонерів), справедливніше розподіляти трудові навантаження між членами сім'ї.

На сьогодні особисті селянські господарства є основними виробниками продукції тваринництва. У ході нашого дослідження нами було проведено анкетування у селянських господарствах Полтавської області, у якому передбачено цілий ряд питань стосовно розвитку цієї галузі. Результати дослідження показали, що основними причинами, що спонукали збільшення поголів'я худоби у особистих селянських господарствах, були: затримка виплат заробітної плати або відсутність постійного місця роботи – 32,0% (у т.ч. у Гадяцькому районі – 36,2%, у Машівському – 27,4%), це є одним із шляхів розв'язання проблеми забезпечення продовольством – 33,3% (у т.ч. у Гадяцькому районі – 31,0%, у Машівському – 35,8%), це стало тепер більш вигідною справою, ніж було раніше – 30,6% (у т.ч. у Гадяцькому районі – 28,4%, у Машівському – 33,0%), збільшилася кількість кормових ресурсів – 17,6% опитаних (у т.ч. у Гадяцькому районі – 16,4%, у Машівському – 18,9%).

Серед причин, які перешкоджають збільшенню поголів'я тварин, респонденти особливо виділяють

такі: 47,7% опитаних відповіли, що це важка щоденна робота (у т.ч. у Гадяцькому районі – 54,8, у Машівському – 39,9% опитаних), тут і відсутність кормів і труднощі з їхнім придбанням (36,9%), велика доля ручної праці (32,9%), труднощі із забезпеченням теплими приміщеннями (11,1%) та інші.

Безумовно, рівень затрат праці і трудоемкість виконання робіт по обслуговуванню худоби залежать від забезпеченості особистих селянських господарств необхідними засобами механізації. На жаль, лише 2,5% селянських сімей із загальної кількості опитаних мають мотоблоки, 0,8% – апарат для доїння і 42,2% – засоби малої механізації (зернодробарка, корморізка, січкаря). А це не дозволяє більшості господарств механізувати роботи по заготівлі кормів, підготовці їх до згодовування і роздачі, доїнню корів, видаленню гною і водозабезпеченню.

Проведене дослідження допомогло певною мірою також виявити проблеми, які виникають у селян при веденні особистого селянського господарства, без вирішення яких важко сподіватися на успіх. Серед комплексу чинників на перше місце респонденти ставлять постачання кормів (58,0%), на друге – оранка городу (31,9%), на третє – придбання молодняка (20,6%), потім – надання техніки для перевезення вантажів (15,8%), придбання посадкового матеріалу (12,8%) і хімічних препаратів захисту рослин (12,8%), придбання добрив (11,3%). Слід відмітити, що допомоги в оранці земельного паю, що приєднаний до особистого господарства, потребують 1,3% опитаних, а взагалі ніякої допомоги не потребують при веденні особистого господарства лише 6,0% респондентів.

Як бачимо, однією з основних проблем діяльності особистих селянських господарств, що стримує не тільки зростання поголів'я худоби і домашньої птиці, але і підвищення їхньої продуктивності, є труднощі щодо забезпечення худоби кормами. Особисті селянські господарства відчувають потребу в закріпленні за ними сінокосів і пасовищ з урахуванням поголів'я індивідуальної худоби, у розширенні практики укладання договорів про відвід для заготівель кормів у тимчасове користування (на декілька років) населенню ділянок у непридатних для вирощування місцях, з умовою приведення їх у порядок – розчищення від чагарників, каменів тощо [1].

Станом справ у особистих селянських господарствах мають постійно цікавитися агрономи, зоотехніки, ветеринарні працівники. Це вони повинні правильно вибрати сорти, забезпечити їхню найвищу врожайність з урахуванням складу ґрунту й інших можливостей ділянки, визначити види і кількість необхідних добрив, оптимальні терміни для їхнього внесення в ґрунт, порадити, як скласти раціональні годівлі в інтересах кращого засвоєння худобою і птицею поживних речовин. Вищевказані проблеми знижують трудову підприємницьку активність власників особистих селянських господарств, однак продовольчі труднощі стимулюють його розвиток.

Рівень доходів та якість життя населення сільської місцевості безпосередньо залежать від стану культурно-освітнього комплексу, що відіграє важливу роль у формуванні світогляду, піднесенні інтелектуального рівня та професійно-кваліфікаційних характеристик. Проблеми культурного дозвілля та відпочинку селян вирішуються через мережу клубних закладів, бібліотек, кіноустановок. Однак складна фінансова ситуація негативно позначилася на обслуговуванні, а через дефіцит коштів на розвиток та утримання об'єктів культури значна частина їх закривається.

Так, у Полтавській області через скорочення капітальних вкладень будівництво середніх навчальних, дошкільних, лікарняних закладів та будинків культури практично призупинено. У значній частині сіл відсутня найпростіша медико-санітарна допомога. Сільські мешканці іноді не мають змоги задовольнити мінімум своїх соціальних потреб, що зумовлює погіршення загальних умов їх проживання.

Дослідженнями встановлено, що у сільській місцевості регіону особливо незадовільна організація медичного, культурного і побутового обслуговування населення. Тому через низький рівень розвитку соціальної сфери на селі дуже мало робочих місць поза аграрним сектором. Вивільненим людям просто нікуди дітися. До того ж їх мобільність, на відміну від міських жителів, низька. Запитуючи респондентів, чи задовольняють їх умови праці, було встановлено, що в основному ними задоволені лише 32,9% респондентів, а частково – 35,9%. Серед усіх опитаних незначна частка осіб, яких повністю задовольняє робота соціальної інфраструктури. В основному задовольняють житлові умови 41,7% респондентів, повністю рівень освіти у школі – 42,5%. Переважна більшість опитаних відповіла, що їй зовсім не задовольняє служба побуту (57,1%) і умови відпочинку (48,7%). Торговим обслуговуванням задоволені в основному лише 32,9% опитаних респондентів. Щодо медичного обслуговування думки селян розділилися: 43,2% вважають його зовсім незадовільним, а 39,7% – частково задовільним. Крім того, 58,3% опитаних респондентів вважають, що можливість оздоровлення незадовільна. Робота дошкільних закладів хвилює трохи менше половини опитаних, але їхні голоси щодо оцінки роботи дитячих дошкільних закладів розділилися майже рівномірно за варіантами відповідей. Залишається не досить високим рівень благоустрою сіл. Особливо це стосується забезпечення водою (23,6% респондентів зовсім незадоволені забезпеченням нею). Приблизно аналогічно оцінюють рівень розвитку соціальної сфери на селі і в досліджуваних районах області.

Таким чином, діюча мережа соціально-культурних закладів, що покликана фізично, духовно і морально формувати життєве середовище сільських мешканців, за своєю потужністю неспроможна виконувати ці функції, у той час як від ефективності роботи соціальної інфраструктури залежить якість робочої сили. Робоча сила вищої якості має кращу результативність праці, більш конкурентоспроможна на ринку праці. Крім того, розвиток соціальної інфраструктури населення – це збільшення кількості робочих місць, покращення умов праці та відпочинку селян, умова закріплення робочої сили на селі і забезпечення сільського господарства робочими кадрами. Тому про соціальне відродження села має піклуватися все суспільство.

Опитування власників особистих селянських господарств показало, що життєвий рівень селян знаходиться за межею бідності і потребує з боку держави законодавчо-методичного та фінансового коригування. Так, відповіді на питання «Яка з оцінок характеристик Ваші доходи?» розподілилися таким чином: грошей достатньо, щоб ні в чому собі не відмовляти, – 4,0% респондентів, грошей достатньо для придбання необхідних продуктів і одягу – 57,8%, грошей вистачає лише на продукти харчування – 26,1%, грошей не вистачає навіть на харчування – 12,1%.

Висновки. Сьогодні селяни вимушені працювати в особистих селянських господарствах для забезпе-

чення мінімальних потреб власної родини. Звідси випливає, що вирішення виробничо-економічних проблем в агропромисловому комплексі, підвищення рівня заробітної плати у суспільних сільськогосподарських підприємствах призведуть до зниження ролі особистих селянських господарств у формуванні доходів значної частини сільського населення. Але, зважаючи на реальний стан речей, указані процеси не відбудуться найближчим часом. Для розв'язання проблем сільського господарства України потрібно декілька років, протягом яких значення особистого господарства у бюджеті сільської родини зберігатиметься.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мармуль Л.О. Державне регулювання ринку праці та засоби його вдосконалення / Л.О. Мармуль, С.В. Стефанюк // Таврійський науковий вісник : зб. наук. пр. – Вип. 89. – С. 112-119.
2. Мельник Л.Е., Макаренко А.П., Любич А.А. Подсобные хозяйства населения: реалии и перспективы // Экономика АПК. – 2006. – № 8. – С. 28-35.
3. Статистичний збірник «Сільськогосподарська діяльність населення у Полтавській області у 2010 р.» / Головне управління статистики у Полтавській області : під загальним керівництвом О.М. Шпильової. – Дніпропетровськ, 2011. – 62 с.
4. Шмідт Р.М. Коментар до Закону України «Про особисте селянське господарство» // Сільський час. – 2010. – 13 червня. – С. 7.

УДК 330.341.1:332.122

Кужель В.В.

кандидат економічних наук

*Відокремленого структурного підрозділу
Агротехнічного коледжу*

Уманського національного університету садівництва

Манзій О.П.

викладач

Уманського національного університету садівництва

АНАЛІТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОЇ МОДЕЛІ РЕГІОНАЛЬНОГО ІННОВАЦІЙНО-ПРОМИСЛОВОГО КЛАСТЕРУ

Стаття присвячена розгляду значення інноваційно-промислових кластерів у розвитку економіки України. Розглянуто перспективи кластерної організації регіональної економіки як найбільш ефективної форми досягнення високого рівня конкурентоспроможності. Висвітлено позитивні та негативні фактори впливу на формування інноваційно-промислових кластерів. Проведено аналіз теорії та моделей інноваційного регіонального розвитку. Авторами сформовано базові концептуальні принципи побудови сучасного інноваційно-промислового кластера регіону. Обґрунтовано, що державна підтримка має велике значення для первинного розвитку кластерного утворення. Авторами була проведена систематизація сучасних теорій інноваційного регіонального розвитку, яка дозволила дійти висновку про специфічне поєднання предмету дослідження та концептуального ядра. У статті проведено аналіз лінійної та інтерактивної моделей інноваційного розвитку та запропоновано до впровадження інтерактивну модель інновацій як більш продуктивну в сучасних умовах, оскільки вона краще відображає їх специфічні характеристики. Автори здійснюють аналіз формування конвергенційних клубів та проводять розрахунки за регіонами України.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, кластери, інноваційно-промислові кластери, конкурентоспроможність, синергетичний розвиток, концептуальне ядро.

Кужель В.В., Манзій Е.П. АНАЛИТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СОВРЕМЕННОЙ МОДЕЛИ РЕГИОНАЛЬНОГО ИННОВАЦИОННО-ПРОМЫШЛЕННОГО КЛАСТЕРА

Статья посвящена рассмотрению значения инновационно-промышленных кластеров в развитии экономики Украины. Рассмотрены перспективы кластерной организации региональной экономики как наиболее эффективной формы достижения высокого уровня конкурентоспособности. Освещены позитивные и негативные факторы влияния на формирование инновационно-промышленных кластеров. Проведен анализ теории и моделей инновационного регионального развития. Авторами сформулированы базовые концептуальные принципы построения современного инновационно-промышленного кластера региона. Обосновано, что государственная поддержка имеет большое значение для первичного развития кластерного создания. Авторами была проведена систематизация современных теорий инновационного регионального развития, которая позволила прийти к выводу о специфическом соединении предмета исследований и концептуального ядра. В статье проведен анализ линейной и интерактивной моделей инновационного развития и предложена к внедрению интерактивная модель инноваций как более продуктивная в современных условиях, поскольку она лучше освещает их специфические характеристики. Авторы осуществляют анализ формирования конвергенционных клубов и проводят расчёты по регионам Украины.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, кластеры, инновационно-промышленные кластеры, конкурентоспособность, синергетическое развитие, концептуальное ядро.

Kuzhel V.V., Manziy E.P. ANALYTICAL CHARACTERISTICS OF MODERN MODELS OF REGIONAL INNOVATION OF INDUSTRIAL CLUSTERS

This article is devoted to the importance of innovation and industry clusters in economic development of Ukraine; the prospects of a cluster of regional economy are considered as the most effective from of achieving a high level of competitiveness; covered the positive and negative impacts of the formation of innovation-industry clusters, the analysts of theories and models of innovative regional development, authors formed a basic conceptual principles of the modern innovation and industrial cluster region, proved, that government support in essential for the initial development of cluster formation. The innovation of modern theories of regional developments was carried by authors, which allowed the conclusion of the specific combination of the research subject and conceptual